

הרב יונה ריס

אב"ד שיקאגו – ארה"ב

ור"מ בשיבת רבנו יצחק אלחנן, נוא יארק

היתר עגונות בעקבות הפיגוע במגדלי התאומים בארה"ב

א. הקדמה

לפני עשרים ושלש שנים בתאריך כ"ג אלול תשס"א, יום אחת עשרה לחודש סעפטעמבר בשנת 2001 למנינם, ביום ששגור בפי כל בכינוי "9-11", נזדעזע כל העולם מפיגוע הנורא כשהמחבלים הארורים חטפו שני מטוסים בארצות הברית והטיסו את המטוסים לתוך מגדלי התאומים בנוא יארק. התנגש המטוס הראשון במגדל הצפוני, ואח"כ התנגש המטוס השני במגדל הדרומי, והתפוצצו המטוסים בדלק, ואח"כ נפלו הבנינים הגבוהים הללו ונהרגו שלשת אלפי איש רח"ל. ולאחר המתקפה הנוראה הזאת השתנה העולם למצב של פחד מטרוריסטים ולכן הוסיפו השלטונות כוחות בטחון בכל נמל תעופה בעולם ובהרבה מקומות אחרים.

ונראה שמה שראינו עכשיו במאורעות הנוראים של ה' באטקאבר בשנה שעברה הוא דבר הנמשך במדה מסוימת ממה שקרה בזמן ההוא. וכמו שעמלק קפץ לתוך אמבטי רותחת להלחם בישראל במדבר כדי לקרר את המים להראות מקום גם לאחרים לעשות כמותם (כדאיתא ברש"י דברים כה: יח), כן כנראה המחבלים של שנת תשס"א סללו את הדרך למרצחים מ"חמאס" ימ"ש לעשות כמותם בתאריך ה' באקטאבר (שמחת תורה תשפ"ד) בהריגת יותר מאלף ומאה אנשים נשים וטף הי"ד מעם ישראל הקדוש בארץ ישראל.

והנה בזמן האסון של 9-11, כהנתי כמנהל בית דין דאמריקא בנוא יארק. לאחר ימים מועטים נתברר שהיו כמה יהודים נשואים הי"ד מן הנעדרים לאחר התמוטטות מגדלי התאומים, והיה צורך לברר מיתתם כדי להתיר נשיהם מכבלי העיגון. ולדאבוננו הרבה מן הנהרגים נשרפו על ידי הדלק מהתנגשות המטוסים במגדלי התאומים או נתרסקו איבריהם על ידי נפילה ממקומות גבוהים או מן מפולת הבנין עליהם, והיה חשש גדול שתהיינה נשיהם עגונות אם לא נצליח לזהות את בעליהם ע"י סימנים מובהקים או לקבל עדות מועילה על מיתתם.

ולמרות שכבר היינו מורגלים לעסוק בשאלות של עגונות שבעליהם היו חיים ובריאים אלא שסירבו לתת גיטין לנשיהם, לא היינו מורגלים בכלל לעסוק במקרים כאלו של עגונות קלאסיות המתוארות בסוגיות בסוף מסכת יבמות (עיין דף קכא). שבעליהם נאבדו מן העולם (כגון על ידי טביעה בים) בלי סימנים ועדיות על מיתתם.

וישבנו בכבוד ראש ללמוד ולהבהיר את הסוגיות המסובכות האלו בהלכה, ובפרט את הכללים והדינים המופיעים בשו"ע אבן העזר סי' יז ובמפרשי השו"ע, ובהמון התשובות שהובאו בענין זה ובמיוחד בשני הכרכים של אוצר הפוסקים שהוקדשו לבירור סימן זה.

ב. כללי גביית עדות במקרים של עגונה

ובענינים אלו, יש כלל גדול שאמרו חז"ל: "משום עיגונא אקילו בה רבנן" (עיין יבמות פח. ועוד מקומות בש"ס). ומ"מ ביאר הערוך השלחן (אה"ע סי' יז סעי' יט-כ) דכלל זה שייך דוקא ל"סוף עדות", רצונו לומר לענין "מי הוא המעיד" על מיתת הבעל, שמקילין לקבל עדות מפי עד אחד ואפילו מאשה וקרוב ועבד ושפחה ועד מפי עד ואפילו מאשת המת בעצמה (ערוה"ש ס"ק כח).

והטעם שמקילין משום עגונה לקבל עדות אפילו מאשת המת, וכ"ש מנשים אחרות אע"פ שפסולות מעדות מן התורה, וכן אפילו מן אינם יהודים שמסיחים לפי תומם (עיין גמ' יבמות שם), הוא על פי שני נימוקים (עיין ערוך השולחן שם ס"ק כא-כג): (א) דהוי מילתא דעבידי לגלויי דלא משקרי אינשי, (ב) ואשה דייקא ומינסבה. וברור שהאשה תבדוק יפה בעצמה לפני שתמסוך על היתר להינשא מפני שידועת שהחמרת עליה בסופה, שאם יתגלה שבעלה עדיין בחיים, צריכה היא להתגרש גם מבעלה השני וגם מבעלה הראשון וילדיה מאלו ואלו יהיו ממזרים ח"ו (עיין אה"ע סי' יז סעי' נו).

אבל לענין "תחילת עדות", רצונו לומר "גוף ענין" מיתת הבעל, הדגיש הערוה"ש (שם ס"ק יט-כ) שצריך עדות ברורה שע"פ המאורעות שאירעו אין ספק שהבעל מת. ומפני כן, לא מספיק לסמוך על רוב, כגון במקרה שעד אחד ראה שבעל נפל לתוך מים שאין להם סוף, שמבואר בגמ' (יבמות קכא.) שאין להתיר אשה על ידי עדות זו אע"פ שלפי הרוב יש לקבוע שמת, מפני שיתכן שהוא נלקח ע"י גלים למקום רחוק מעיני העד. ורק אם העיד העד שנפל הבעל לתוך מים שיש להם סוף ושהה כדי שתצא נפשו שהיה רואה העד אם עלה מן המים, אפשר לסמוך על עדות כזו שמת הבעל, ומותרת האשה להנשא. וכן כעין זה איתא בגמ' (יבמות קכא:) שאם עד ראה שנפל הבעל לתוך כבשן האש סומכין על העדות שמת הבעל מפני שא"א ע"פ טבע לעלות מכבשן האש. אבל אפילו בענין זה, כתב המגיד משנה בשם הרשב"א (הובא בבאר היטב אה"ע סי' יז ס"ק צה) שדוקא בנפל האיש לכבשן האש עמוק מעידים עליו שמת, שאם לא היה עמוק, אפשר לפעמים ע"פ טבע לעלות ממנו.

אמנם אם העד מעיד שנפל הבעל לכבשן האש עמוק שאי אפשר לעלות ממנו אלא על ידי נס, מתירין את האשה להינשא. ואע"פ שלפי הירושלמי (יבמות פרק ט"ז הלכה ג) יש לחשוש לנס כמו שקרה לחנניה מישאל ועזריה, כבר כתבו התוס' (יבמות קכא: ד"ה אין מזכירין) ע"פ הגמ' (שם) דאין מזכירין מעשה נסים, שכדי להתיר עגונה אין חוששין שמא נעשה לבעל נס. אלא אע"פ שבודאי מצפים לנס, קובעים את המציאות ע"פ כללי הטבע.

ג. התייחסות לטרגדיה ע"פ כללי התורה

וזאת לפנינו בישראל כשהיתה טרגדיה גדולה חיפשו הפוסקים לדרכים לפתור בעיות של עגונה ע"פ כללי מסורתנו בגמ' ובפוסקים בענינים אלו. ולמשל, אחרי מלחמת עולם השניה, כשנהרגו ששת מיליון יהודים בשואה על ידי הנאצים ימח שמם וזכרונם, פסק הרה"ג רב משה פיינשטיין זצ"ל (אגרות משה אה"ע חלק א, סי' מג) שהיה מקום להקל להתיר אשה אם ידוע שהיה בעלה בתוך מחנות ההשמדה כמו אשוויץ וכדומה אע"פ שלא ברור שמת אלא שרובם למיתה, והנה זה כמים שאין להם סוף שלא מתירין אשה ע"פ עדות כזה. מ"מ פסק הרב משה ז"ל בתשובתו להקל במקרה זה מטעם "שמדינא גם מים שאין להם סוף וכדומה מותר אך שהוא תקנה לאסור מדרבנן". וע"כ כתב שתקנו חז"ל רק "בדבר שהספק ברוב הפעמים הוא רק על איש אחד יחיד", אבל במחנות ההשמדה שמדובר בהרבה אנשים שהיה אצלם רוב גדול למיתה לא אסרו. ונראה להסביר פסק זה ע"פ מה שהגמ' אומרת (יבמות קכא:) במים שאין להם סוף דאם נשאת לא תצא (שם קכא:). וא"כ יש לומר שכמו שלא גזרו בדיעבד להוציא את האשה מבעלה שני (אולם עיין במרדכי במס' יבמות אות קכח דמ"מ מה דאמרינן בגמ' דאי נסיב לא מפקינן לה מיניה הוא רק כשנשאת בטעות או ע"י הוראת חכם וכן נפסק ברמ"א אה"ע סי' יז סע' לד), כמו"כ היה מקום לתקן כשרוב גדול של יהודי אירופה מתו כשהיו נמצאים במחנות ההשמדה, שלא לגזור אפילו לכתחלה באופן זה.

וכן לגבי הפיגוע במגדלי התאומים, הדגיש הרה"ג רב גדלי' דוב שווארץ זצ"ל (בתשובתו בקובץ הדרום כרך עב-עג, אלול תשס"ב, עמ' סג-עב) שכיחן בזמן ההוא כאב"ד של בית הדין דאמריקא, שלא היה מעשה כזה במשך כל הדורות שהיו בנינים גבוהים כל כך שהתמוטטו, ונפלו אלפי אנשים "באסון הנורא הזה יותר משמנים קומות", וא"כ היה לנו להתייחס לזה גם כן באופן מיוחד ע"פ כללי הוראה של גדולי הפוסקים. ובפרט היה ברור שאע"פ שנחלקו הפוסקים הקודמים בענין אם יש לסמוך על עדות שנפל אדם ממקום גבוה (עיין ים של שלמה יבמות פרק טו, סי' ג), מ"מ אם היה ידוע שאדם נפל ממקום גבוה של יותר משמנים קומות, אין שום מקום להסתפק (והביא כעין זה משו"ת קהלת יעקב מהגאון משכנות יעקב אה"ע סי' ט בשם הגר"ח מוואלאזין), מפני שנפילה כזה הוא ג"כ בגדר מים שיש להם סוף או מי שנפל לתוך כבשן האש.

וכן כתב הרה"ג הרב עובדי' יוסף זצ"ל בתשובתו אלינו ביחס לבעל אחד שעבד במגדל הצפוני ושהיה מן הנעדרים (נדפס בשו"ת יביע אומר ח"י אה"ע סי' יח), וז"ל: "הנה נראה שהנידון שלנו עדיף מאשר תרי רובי להיתרא, רוב אחד פשוט שבמקרה זה, שאין לו אח ורע כמעט בכל הדורות שקדמו לנו, בהתפוצצות המטוס על יושביו בתוך המגדל, והתבערה האיומה שנגרמה בכך עם חמשים טון של דלק שבבטן המטוס, שהתפשטה מיד בכל רוחב המגדל, עד שלא השאירה מפלט לכל הנמצאים בקומות העליונות של המגדל, והסברא נותנת שכולם נלכדו בתוך התבערה באין להם מוצא להמלט, וגם לאחר שהתמוטט המגדל לגמרי, ונקברו תחתיו, בודאי שכולם נספו, ודמי להא דקיי"ל (יבמות קכא:) נפל לתוך כבשן האש מעידים עליו שמת". עכ"ל.

ד. קביעת בתי דין לפתרון בעיית העגונות

ובימים הראשונים שעסקנו בענינים אלו והתחלנו לקבוע פגישות עם נשי וחברי הנעדרים ולגבות עדות בפני ביה"ד, הוזמנתי לפגישה במשרד של הוועד ליחסי קהילות יהודיות בנוא יארק. היושב ראש של הוועד הזמין לפגישה זאת את מנהיגי הצבור היהודי מזרמים שונים, ובקש מן המנכ"ל של הסתדרות הרבנים דאמריקא הרב ישראל מרדכי דווארקין ז"ל שהוא ישתתף בפגישה. והרב דווארקין ז"ל, שעבד ליד המשרד של הבית דין דאמריקא שהיא קשורה להסתדרות הרבנים דאמריקא (ואפילו השם של בית דין דאמריקא הוא קיצור שם לשם המקורי "בית דין דהסתדרות הרבנים דאמריקא"), בקש ממני שאבוא עמו אל הפגישה, וכן עשיתי כדבריו.

ובפגישה הזאת מנהלי הוועד ליחסי קהילות יהודיות הציעו שהבית דין דאמריקא, שהוא בית דין הארטודקסי שהיה נוכח, יפתור בעיות של עגונות מקהילת הארטודקסי, והבית דין שהיה קיים אז מזרם הקנסרביטיבי יטפל בבעיות של עגונות מקהילת הקנסרביטיבי. ואני הצעיר העזתי לדבר ואמרתי שהבית דין שלנו שייך לכלל כלל ישראל, וכל אדם בישראל יכול לפנות אלינו, וכמו שאנחנו מסדרים גיטין בכל יום לכל בית ישראל בין אם היו דתיים או לא דתיים, כך היינו מוכנים לטפל בכל התיקים של העגונות מ-9-11, בין במחנה הארטודקסי בין במחנה הקנסרביטיבי ובין בכל מחנות האחרות. וכך הוה בעזה"י, שהכל פנו אלינו (או לבתי דין דתיים אחרים), ואף אחד לא הלך לבית דין הקנסרביטיבי, שכל מי שהיה מעוניין לפתרון בבית דין רצה שהכל ייעשה כפי מסורת תורתנו הקדושה ע"פ מקורות חז"ל הנאמנים.

ועד היום קיימתי כמשמרת לדורות את הרשימות הארוכות שעדכנתי מיום ליום עם כל המידע ביחס לכל המקרים הרבים של העגונות שבאו לפנינו. ולפי מה שרשמתי, נוסף לרוב המקרים של העגונות מהתמוטטות מגדלי התאומים שנדונו ע"י בית דין דאמריקא, היה גם מקרה אחד שבא לפני הגאון הרב יחזקאל ראטה זצ"ל (אב"ד קארלסבורג) שהובא בחיבורו קונטרס לחם ענ"י (תשס"ב), ונידון אחד שבא לפני ביה"ד דליקוואוד (תחת ראשות הגאון הרב אליהו לוין שליט"א, ראש כולל חו"מ ואה"ע דליקוואוד) שמתואר בקובץ ישורון (כרכים יא-יב), וכן היו עוד שני נידונים שבאו לפני הדיין מבעלזא הרה"ג הרב שלמה הכהן גראס זצ"ל (הובאו תשובותיו בקובץ אור ישראל כרך כז, שנת תשס"ב).

ה. זיהוי מתים ע"י ד.נ.א.

ועוד זכורני שהביאו המנהלים של הוועד ליחסי קהילות יהודיות בעת ההיא את דר. יעקב לעוויןסאן מומחה בתחום זיהוי חללים בארץ לדבר על דבר חדש - השתמשות בד.נ.א. כדי לזהות חללים. הנה ד.נ.א. של אדם הוא דבר שאינו נראה לעינים אלא שהוא קוד גנטי הנמצא בתאי גוף האדם שמיוחד לכל אדם פרטי, ואין לשני אנשים אותו הד.נ.א. אא"כ הם תאומים זהים. ועלתה שאלה לפני בתי הדין המובהקים אם אפשר לסמוך על ד.נ.א. כסימן לזהות אדם כדי להתיר את אשתו מכללי העיגון.

להלכה, מבואר מסוגיות הגמ' והפוסקים שיש שלשה מיני סימנים (עיין בהגהות מרדכי ב"מ סוף אות תכז, וכסף משנה הל' גירושין פ' יג הל' כא, ופרי מגדים יו"ד כלל סימנים וטביעת עין ד"ה דע דשלשה סימנים): (א) סימן גרוע כמו צבע מכנסיים של אדם, או במה שאדם הוא ארוך או גוץ, שאינו מועיל לכלום, (ב) סימן בינוני (לפעמים זה נקרא סימן מובהק לעומת סימן גדול מזה הנקרא סימן מובהק ביותר), כגון רושם מיוחד על חפץ מסוים, שסומכים על זה כדי להשיב אבידה, אבל לא להתיר אשה, ולכן אם מעידים על אדם המת שהיה לו שומה מאחורי אזנו אין סומכים על זה להתיר אשתו מפני שיתכן שיש גם לאחרים שומה באותו מקום בגופם, (ג) וסימן מובהק (לפעמים זה נקרא סימן מובהק ביותר כנ"ל) כגון להחזיר גט אשה ע"י מה שיודעים שהיה נקב בצד אות פלוני (עיין בבא מציעא כח.). ואם דבר נחשב לסימן מובהק (או מה שקצת פוסקים קוראים סימן מובהק ביותר כנ"ל), אפשר לסמוך עליו אפילו לזהות את האדם כמת כדי להתיר אשתו להינשא (שו"ע אה"ע סי' יז, סע' כד).

ולפי המשאת בנימין (סי' סג, הובא בב"ש שם ס"ק ע), כדי שדבר ייחשב לסימן מובהק, צריך להיות "שהסימן שאנו סומכים עליו יהיה זר ומפלג הרבה עד שלא ימצא באיש אחר רק אחד מאלף או אלפים שלא יהא שכיח כלל", וע"פ זה הפוסקים החליטו (עיין בשו"ת יביע אומר חלק ו אה"ע סי' ג, אות כ, וס' דרכי חסד, פרק ו, סע' כה והערה פז) שיש לסמוך על טביעת אצבעות או על צילומי שיניים בענין זה שאין לשני בני אדם מתוך אלף או אלפים אותו סימן של טביעת אצבעות או צילומי שיניים. ובכנס שהתקיים בישיבת רבנו יצחק אלחנן בנוא יארק כמה שבועות לאחר 9-11, שמעתי ממור"ר הרה"ג הרב צבי שכטר שליט"א שהכל תלוי בכמה אנשים היו במקום שהנידון נעדר (ויתכן שזה ההבדל בשו"ת מ"ב הנ"ל בין אם צריך שלא יהיה פחות מאלף או מאלפים אנשים עם אותו סימן), ואם נעדרו שלשת אלפים איש לאחר התמוטטות מגדלי התאומים, צריך שסימן מסוים לא יהיה נמצא ביותר מאחד משלשת אלפי איש כדי לסמוך עליו כסימן מובהק.

והביא ד"ר לעוינסאן עמו תשובה מחדש שבט שנת תשס"א מאת בית הוראה של הרה"ג הרב שמואל וואזנר זצ"ל (הודפס בקובץ ישורון כרך יב, עמ' תקלג – תקלה, נרשם ע"י הג"ר משה שאול קליין שליט"א, והדברים אושרו ע"י הגר"ן קרליץ זצ"ל) ובו פסק הרב וואזנר ובית דינו שיש לסמוך על ד.נ.א. מאדם כקרוב לסימן מובהק לזהות אדם כדי להתיר אשתו אם יש "רגלים לדבר וצדדים נוספים ע"פ הלכה". אבל כתב שאם הדוגמא של ד.נ.א. שמדמים למה שנמצא בריסוקי איברים במקום האסון אינו בא מהחלל עצמו, אלא מהוריו או מצאצאיו, אין זה נחשב כיותר מסימן בינוני ואין לסמוך עליו להתיר אשה. ואם יש לצרף את סימן בינוני עם סימנים אחרים תלוי במח' הפוסקים אם אפשר להסתמך על צירוף סימנים בינונים כסימן מובהק או אם אפשר רק לסמוך על סימן מובהק כשלעצמו (עיין ברמ"א אה"ע סי' יז סע' כד, ובפת"ש שם ס"ק קו).

ומכל מקום הדיינים שטיפלו בעגונות של 9-11 שקדו הרבה בעת ההיא להבין יותר את חכמת המדע של הד.נ.א. ופקפקו קצת אם להחשיב את זה כסימן בכלל ע"פ הלכה. הרי הסימנים שנדברו עליהם בגמ' (עיין יבמות קכ:) הם סימני הגוף כמו ארוך וגוץ שהוא סימן גרוע או שומה בגוף אדם כנ"ל שהוא סימן בינוני, או אבר מיותר שנחשב

כסימן מובהק (כדאיתא ברמ"א שם). אבל לא דברו חז"ל על סימנים שאינם נראים לעינים, וא"כ לא היה ברור אם יש לסמוך על דבר כזה בכלל. וכן הסתפקנו אפילו אם נאמר שסימן לא צריך להיות דבר הנראה לעינים, אם הוא דבר כד.נ.א. שהכל תלוי בקוד גנטי, ז"א בסדר של כמה זוגות בסיסים המחוברים ביחד, יש לחקור שאולי אין זה נחשב לסימן מובהק מיוחד אלא כצירוף של כמה סימנים בינונים שנחלקו הפוסקים אם אפשר להחשיב זה כסימן מובהק כנ"ל. ובתשובה מבית הוראה של הרב וואזנר הנ"ל לא ביררו את היסודות והמקורות לפסקיו, אבל יתכן שהרב וואזנר זצ"ל וסייעתו לקחו את השיקולים הנ"ל בחשבון ומזה הטעם החליט דאע"ג שיש לסמוך על ד.נ.א. כדבר הקרוב לסימן מובהק, אין זה סימן מובהק כשלעצמו בלי עוד רגלים לדבר וצדדים נוספים להתיר כנ"ל.

וכמה חדשים לאחר הפיגוע, קבענו פגישה בעיר נוא יארק קרוב למקום של מחלקת משרד הבריאות דעיר נוא יארק בנוכחות כמה דיינים מבית דין דאמריקא ומכולל חושן משפט ואבן העזר של ישיבת ליקוואוד (תחת ראשות הגאון הרב אליהו לויין שליט"א) לדבר עם מומחה בשם דר. האוארד באום ממשד הבריאות כדי ללמוד ממנו הפרטים בענין זיהוי אנשים ע"י ד.נ.א. והמומחה הנ"ל תיאר בפרוטפרוט מדויק איך שהוא וחבריו בוחנים את הדוגמאות כמה פעמים כדי להימנע מטעויות ואיך שהם נזהרים מהחלפת התיקים וכדומה. וגם הוא הסביר לנו איך שכרוב המקרים כשהם עושים התאמה בין ד.נ.א. שלקחו מן מברשת שיניים או מברשת שער או התער של האיש הנעדר לבין חלקי הגוף שנמצאו במקום האסון, הם קובעים ע"פ כללי ההסתברות שאין עוד אחד מביליון או טריליון אינשי עם אותו סדר ד.נ.א. של האדם הזה שזיהו אותו. ועוד התברר משיחתנו עם דר. באום הנ"ל שאפילו אם הדוגמא של ד.נ.א. לא בא מן הנעדר בעצמו אלא מהוריו או מצאצאיו בדרך כלל קובעים שאין אחד מכמה מאות מיליון אנשים עם אותו ד.נ.א.

וע"פ כל המידע בענין ד.נ.א., חידש בעת ההיא הרה"ג הרב זלמן נחמ"י גולדברג זצ"ל בחילוף מכתבים (שהודפסו בקובץ קול צבי, חוברת ד, שנת תשס"ב, עמ' 24-27) עם מו"ר הרה"ג הרב מרדכי וויליג שליט"א שכיהן אז כסגן אב"ד בבית דין דאמריקא, שיש טעם גדול לסמוך על ד.נ.א. ולא לחשוש למה שאינו נראה לעינים. הנה רואין מסוגיות הגמ' שבנוסף למה שסומכים על סימן מובהק ג"כ סומכים על טביעת עין, שברוב פעמים מה שאנחנו מכירים אדם אינו תלוי בסימנים לדעת את מדת גובה עיניו או אורך שפתיו וכדומה, אלא כאשר מסתכלים עליו מכירים שזה פרצוף פניו, שאין פרצופיהן של שני בני אדם שוות (עיי' סנהדרין לח. ומדרש רבה במדבר פרשה כא, ב). ובאמת כתב הערוך השלחן (שם ס"ק קסה) שזיהוי ע"י טביעת עין יותר חזק מזיהוי ע"י סימנים מובהקים, שלפי הגמ' (חולין צו.) אין סומכים על סימן מובהק כדי לחייב את האדם מיתה אבל כן סומכים על טביעת עין להעיד שזה האיש הרג את הנפש ולחייב אותו מיתה (אולם בפרי מגדים הנ"ל כתב שפירוש סימן מובהק בסוגיא שם הוא סימן בינוני, אבל לעולם סימן מובהק ביותר אינו גרוע מטביעת עין). וחידש הרב זלמן נחמיה זצ"ל שגם ד.נ.א. הוי בגדר טביעת עין דאמרינן שבאותו אופן שלכל אחד יש פרצוף מיוחד כמו"כ יש לכל אחד ד.נ.א. מיוחד. וכמו דאמרינן שיש טביעת עינא

דקלא (עיין חולין צו. שמטעם זה מותר סומא באשתו) יש ג"כ טביעת עינא דד.נ.א. שמיוחד לכל אדם.

ופוסקים אחרים דנו בנקודה השניה שהבאנו לעיל למה לא נחשב הד.נ.א. רק כצירוף הרבה סימנים בינונים (שלפי הרמ"א הנ"ל אינם מצטרפים) במה שיש לכל אחד אותם ארבע נוקלאודיטים בתוך התאים שבגוף והשינוי בין אדם לאדם הוי רק בסדר הארוך של הזוגות הבסיסים הנובעים מן הנוקלאודיטים. וחידוש הרה"ג הרב אליהו לויין שליט"א (קובץ ישורון, כרך יב, שנת תשס"ג, עמוד' תקג-תקד) שבאמת הסימן אינו צירוף הנוקלאודיטין או הזוגות הבסיסים אלא הסדר גופא הוא הסימן, ומכיון שכל סדר שונה מאדם לאדם, זה גופא נחשב לסימן מובהק.

וכן העיר הרה"ג הרב מנחם מענדל סנדרוביץ (שו"ת עצי בשמים, אה"ע סי' טז) שכבר הובא על ידי הפוסקים הקודמים שבמקום שיש כמה שינויים באבר אחד, כגון שן שהוא שבור וכולט ושחור (עיין משפטים ישרים [בן חסון] סי' לט, אבל עיין בשו"ת תורת חיים ח"ג סי' נז), או עין סתומה שיצא מן העין פצע וצללקת (עיין תרומת הדשן סי' רלט), זה נחשב לסימן מובהק. והביא בענין זה את מש"כ בס' מראות הצובאות [מרגליות] (אה"ע סי' יז סוסקצ"ח) ליישב ע"פ זה מה שסמך התרומת הדשן על צירוף סימנים במקרה של העין סתומה שיצא ממנו פצע וצללקת אע"פ שהוא המקור ע"פ מש"כ בפסקיו (סי' קסא וסי' רכד) לדברי הרמ"א הנ"ל דסימנים בינונים אינם מצטרפים (וע"ש בלשונו של ס' מראות הצובאות דשאני אם "שני סימנים הם תכופים וסמוכים זה לזה"). ולפי דבריו נחלקו הפוסקים רק במקרה של שני דברים נפרדים במקומות שונים כמו שומה במקום אחד בראש ועוד שומה שני במקום אחר שבגוף. ולכן בענין ד.נ.א. שכל הזוגות הבסיסים בסדר הד.נ.א. נמצאים בתוך סדר אחד, כולי עלמא יודו שזה נחשב לסימן מובהק.

ולפי שיטות אלו אין צורך אפילו לסמוך על עוד אומדנות אם יש זיהוי ע"י ד.נ.א. בלבד. וגם הדגיש הרב סנדרוביץ בתשובתו (שם, עמ' נה) שיש לתמוה על מה שחילק הגאון רב וואזנר בין התאמה לדוגמא מהנעדר עצמו לבין התאמה לדוגמא מהוריו או מצאצאיו כנ"ל, ש"בין כך ובין כך על פי הסטטיסטיקה יש הרבה והרבה יותר מן הצורך לחשבו לסימן מובהק". ובאמת כשכתבו הפוסקים את דעתם בענין זה בעקבות 9-11 לאחר שחקרו ודרשו בחכמת בדיקת הד.נ.א., כמעט כולם לא התייחסו לחילוק זה שהופיע בתשובת הרב וואזנר הנ"ל (ומ"מ שמעתי שהיום עדיין יש פוסקים בארץ שמחלקים ככה). אבל כנראה שגם הרב וואזנר ז"ל צפה שיהיו שינויים ושיפורים בענין בדיקה זו לעתיד, ועל כן הורה שמה שכתב היה "באופן כללי מאוד", וסוף דבר "כל נושא חייב להיות נידון לגופו של ענין ע"י ב"ד מוסמך".

אולם יש לשאול בדרך כלל האם מספיק לסמוך על זיהוי חלקי הגוף של אדם. והלא אפשר לאדם לאבד חלק מגופו כמו אצבע מידו ועדיין לחיות. לנקודה זאת העיר הגרז"נ גולדברג זצ"ל (קובץ קול צבי הנ"ל, עמוד 27) שבנידון שלנו היה ידוע שהגורם לריסוק האבר היה כבשן האש, וא"כ היו משלחים כל איש הנפגע ככה לבית חולים. ומכיון שעל פי דרישתנו וחקירתנו לא הגיעו הנידונים לבית חולים באזור, זה גם כן מהווה ראיה שלא נשארו בחיים. והרב סנדרוביץ כתב (עצי בשמים הנ"ל, סו"ס טו) כעין זה שמכיון שהיה ידוע שהכח של ההתפוצצות היה כל כך חזקה, ברור הדבר שאפילו

אם רק חלק מאצבע נפסק מן הגוף, כל הגוף נהרס, והאיש נהרג (וז"ל "וגם אי אפשר כלל שעצמות אלו יתפרדו מן הגוף באופן כה חזק, שהרי נשברו לרסיסים, ויוכל שוב לחיות").

ו. תהליך בית הדין להוציא את פסקי הדין להתיר את העגונות

והנה מלבד חקירתנו בענין זיהוי ע"י ד.נ.א., השתדלנו ללכת בצעדי הוראת גדולי הפוסקים לכל מה שהיה דרוש ע"פ הלכה כדי להיכנס בעובי הקורה בענין החמור הזה. כשאין שני עדים כשרים המעידים על מיתת הבעל וסומכים על עד אחד על פי הכלל של משום עיגונא אקילו בה רבנן, יש תקנה ישנה שהכל צריך להיעשות על פי בית דין (עיין ערוך השולחן אה"ע סי' יז ס"ק קיט). וכן המנהג הוא שלא לסמוך על פסק של רב אחד אפילו הוא מגדולי הדור בלי הסכמת עוד שני רבנים חשובים (שם).

וע"פ הנהגות האלו אפילו לאחר שכתב הגאון רב גדלי' דוב שווארץ זצ"ל תשובה ארוכה להתיר את הנשים מכבלי העיגון, לא החליט הרב שווארץ להוציא פסקו עד שקבל חוות דעתם של עוד דיינים מובהקים, וביניהם הרה"ג הראשון לציון הרב עובדי' יוסף זצ"ל בתשובתו הנ"ל (אות ג) הרה"ג הרב זלמן נחמ"י גולדברג זצ"ל, הרה"ג הרב נטע גרינבלט זצ"ל, והרה"ג הרב מדרכי וויליג שליט"א, ופוסקים מובהקים אחרים. ועוד קבענו ישיבת בית דין מיוחד בראשות הרה"ג הרב צבי שכטר שליט"א לקבל את כל העדויות.

וגם היה חשוב לשתף פעולה עם השלטונות כדי שהם יעזרו לנו בנוגע לקביעת העובדות. שלחנו מכתבים לכל ארגוני העיר נוא יארק שהיו אחראים על התחבורה הציבורית שבעיר ועל הרשומות של הכרטיסים ששימשו בהם העובדים במגדלי התאומים כדי להיכנס בבנין, ובקשנו מרשויות האלו את כל המסמכים שהיו להם בנוגע לבעליהם של הנשים שפנו אלינו. וגם הנשים חתמו על אישורים לתת זכות לבית דין דאמריקא לקבל את כל המידע לגבי בעליהם מן השלטונות ורשויות וגם מן החברות שעבדו בהן בעליהם.

ובכל מה שסיפרו לנו אינם יהודים, ניסינו לתכנן שהם ידברו אלינו דוקא בדרך של מסיח לפי תומו כנ"ל (עיין שו"ע אה"ע סי' יז, סעי' ז וסעי' יד). ובענין זה חידש הגרז"נ גולדברג (קול צבי הנ"ל עמוד' 30-31) שבאמת לא היה צורך לחשוש לזה כ"כ מפני שלדעתו כל מה שהצריכו חז"ל שעדות אשה ע"י עכו"ם תהיה בדרך של מסיח לפי תומו הוא רק אם מעידים על מיתת האדם, אבל כאן הם באו "רק לספר השתלשלות הדברים למה לא ניצל". ועל זה כתב הגרז"נ ז"ל "ונראה שעדות זה נחשבת כמסיח לפי תומו שהרי [בנידונו שם] מעיד רק שצלצל אליו בשעה 8:50, ואינו מעיד שמת, אלא שניתן להבין באומדנא שכך הוה, שאחר כך מת, ואפשר שזה נקרא לפי תומו, שבא לתאר המצב שהיה, ולא בא להעיד על מיתת פלוני". ולכן לדעתו אם היה ניכר לביה"ד שלא היה האיני יהודי משקר, היה כח לביה"ד לקבוע ע"פ דבריו אם הבעל היה במצב של מים שיש בהם סוף או כבשן האש עמוק וכדומה שא"א להימלט ממנו.

ז. הבעלים הנעדרים שעבדו במגדל הצפוני

וביררנו על פי כמה עדויות ומסמכים שהתנגשות המטוס הראשון למגדל הצפוני אירעה בשעת 8:46 בבוקר ובנין זה נפל בערך בשעת 10:29 בבוקר. וכל מי שהיה נמצא למעלה מקומה 93 בבנין הצפוני בשעת התנגשות המטוס לבנין זה היה במצב של נפל לתוך כבשן האש עמוק, שלא היה אפשרות לאף אחד בקומות האלו לרדת למטה ולהינצל לאחר שעת ההתנגשות מפני שהמטוס פיצל את הבנין במקום של קומה 93, ועל כן כל מי שהיה אפשר לקבוע לגביו שהיה נמצא בקומות העליונות למעלה מקומת 92 בשעת ההתנגשות בודאי נהרג או ע"י שריפה מן הדלק העצום של המטוס או מטעם נפילה מתשעים קומות ולמעלה.

ארבעה מן בעלים הנעדרים שהיו מן הנידונים בבית דינו עבדו במקומות הללו בבנין הצפוני (ובשלשה מקרים הראשונים עבדו בחברה של קענט"ר פיצג'רלד שמשרדות שלהם היו למעלה מקומת 100). ובשני מקרים הראשונים דברנו עם אשתו של הבעל (בנידון הראשון) או עם חבר של הבעל (בנידון השני) שסיפרו לנו שדברו עם הבעל הנעדר לאחר ההתנגשות בבנין ושהוא אמר שנמצא במשרד שלו.

בנידון הראשון שאשתו של הבעל דברה עמו על הטלפון במשרדו אחרי ההתנגשות בבנין, הבעל היה מקהילת ספרדית ממדינת צרפת, והתנהג בדרך כלל כהוראות הגאון מרן הרב עובדי' יוסף זצ"ל. וזה היה הרקע לקבלת התשובה ממנו (הוזכר לעיל אות ג) בענין זה. וכתב בתשובתו אלינו להתיר את האשה על פי מה שלא היה שום מנוס ומקלט לבעל הזה, והוסיף הרבה מקורות וסברות להתיר בפלפולא חריפתא כדרכו בקודש. והדגיש בתשובתו שאפילו אם יש לחשוש למעשה נסים כשיטת הירושלמי הנ"ל (אות ב) לענין השריפה, מ"מ בנידון דידן יש לסמוך על תרי רובי (וכמו שיתבאר).

והרי בענין אם יש לסמוך על תרי רובי להתיר אשה, יש מחלוקת בפוסקים בענין זה. הנה מוכח מסוגית הגמ' ביבמות (קכא.) דלא סומכים על רוב אחד של מים שאין להם סוף להתיר אשת איש לעלמא. ובמסקנת הגמ' נאמרה שלא מקילין לכתחלה אפילו אם האיש הנעדר הוא צורבא מרבנן אע"פ שיש סברא "אי דסליק קלא אית ליה". ותוס' (יבמות קכא. ד"ה ולא היא) כתבו על זה, "ואע"ג דרובייהו צורבא מרבנן אי סליק קלא אית ליה מכל מקום לא חיישינן לאותו רוב". והנה לפי דבריהם נראה שאין לסמוך על תרי רובי להתיר אשה, דהרי מחמירין לגבי צורבא מרבנן אע"פ שרוב הנופלים למים שאין להם סוף אינם חיים, ומה שהאיש הנעדר הוא צורבא מרבנן נחשב לרוב שני כדאיתא בתוס' הנ"ל שבאיש כזה שהוא תלמיד חכם אם היה נמצא אח"כ במקום אחר, יתפרסם הדבר. ובכל זאת מוכח מהסוגיא הנ"ל שאע"פ שיש ע"י זה תרי רובי שמת הבעל, לא מקילין להתיר את אשתו.

אולם היו כמה פוסקים מובהקים שסמכו על תרי רובי להתיר עגונה כמו שהביא הגר"ע יוסף זצ"ל בתשובתו הנ"ל (אות ג). לפי הגאון הרב יצחק אלחנן ספקטור זצ"ל, רק אמרינן דלא סמכינן על תרי רובי בזה אחר זה, כגון במי שנפל לתוך מים שאין להם סוף שזה רוב אחד, ואח"כ נאבד זכרו ולא שמעו ממנו למרות שהוא אדם מפורסם כמו צורבא מרבנן, שזה רוב שני המוכיח על מיתתו. והטעם דאין סומכים על תרי רובי

במקרה כזה הוא מפני שכבר נפסק הדין לחומרא כשהיה רק רוב אחד בזמן הנפילה למים. אבל אם תרי רובי באו בבת אחת, כתב הרב יצחק אלחנן (שו"ת באר יצחק אה"ע סי' יח, ענף י) שיש להקל, ולכן התיר אשה להינשא במקרה שהבעל נפל ממקום גבוה למים שאין להם סוף שהיו בזה תרי רובי – רוב אחד שע"פ רוב מת כשנפל לתוך המים מגובה למעלה מעשרה טפחים, ורוב שני למיתה, שנפל למים שאין להם סוף. וכן הקיל בתשובה שניה (עין יצחק אה"ע ח"א סי' כב) במי שהיה בספינה שנפל בה דליקה גדולה ונטבעה הספינה שע"פ רוב מת הבעל בדליקה וע"פ רוב שני נטבע במים שאין להם סוף. וכן כתב כמותו הרב מאיר אריק (אמרי יושר ח"ב סי' כד) בענין רכבת עם חיילים שנפלה מן הגשר לתוך המים דיש להקל מטעם תרי רובי בבת אחת דע"פ רוב מת הבעל (שהיה ברכבת) ע"י נפילה וגם היה רוב שני שמת במים שאין להם סוף. וכן הקיל בכעין זה הרב חיים וואלאזאנר (חוט המשולש סי' ו, שהובא בפת"ש אה"ע סי' יז ס"ק קלג, ועיין לעיל אות ג במה שהובא שם בקשר לנידון זה) במי שנפל מן הגשר על הקרח ואח"כ נפל מן הגשר אל המים דתרי רובי באו בבת אחת.

נוסף לזה כתב הגאון הרב אליהו קלאצקין (בספרו דברים אחדים, עמוד מח, אות סא) שיש מקום להקל אפילו במקרה של תרי רובי בזה אחר זה כגון במי שאבד זכרו אחרי שנפל במים שאין בהם סוף, מטעם "דאגלאי מילתא למפרע שבשעת טביעה כבר עמד הדבר להתברר מאליו ע"י המשכת הזמן". וכעין זה כבר כתב בס' תרומת הדשן בפסקיו (סי' קלט), "ואף על גב דמסיק תלמודא לא שנא צורבא מרבנן ול"ש איניש דעלמא, היינו לכתחילה כדמסיק דיעבד אין לכתחילה לא משום דלכתחילה אין לנו לחלק בגזירות חכמים ... דאין לבדות חלוקים מלבנו, אבל דיעבד שפיר דמי למיזל בתר אומדנא דמוכח טובא כי הך. ונראין הדברים בזמנינו אפי' אדם בינוני אם איתא דחי הוא עדיין הוה ליה קלא זה כמה שנים, טפי וטפי מקלא [ד] צורבא מרבנן בזמן חכמי התלמוד, שהיו ישראל עם רב בכמה וכמה מקומות". נמצינו למדים מדבריו שי"ל שרק בזמן הגמ' שהיה חילוק בין צורבא מרבנן לאיש אחר אמרינן לא פלוג בגזרת חכמים, אבל היום כשיש קלא אפילו אצל אדם בינוני יש יותר מקום להקל במקרה של מים שאין להם סוף אצל כל אדם ע"פ הסברא "אי דסליק קלא אית ליה" אע"פ דהוי תרי רובי בזה אחר זה (שטבע במים שאין להם סוף ואח"כ לא נשמע ממנו). וכתב התרומת הדשן שבדיעבד "שפיר דמי למיזל בתר אומדנא דמוכח טובא כי הך".

וכן כתב החתם סופר בתשובותיו (חלק ג סי' נח) לחזק סברת "אי דסליק קלא אית ליה" בזמנו דקביעא בי דואר וכבר היו עיתונים בעולם שיש מקום להקל עכ"פ בדיעבד ואפי' לכתחלה לא יהיה יותר מאיסור דרבנן ע"ש. וכן כתב לנו הגאון הרב נטע צבי גרינבלט זצ"ל (בתשובה בכתב יד לב"ד דאמריקא בתאריך כ' אלול תשס"ד) דכל שכן יש להקל בזמן הזה "לפי שינוי העצום שחל בשנים האחרונות בסידור היסודי של החיים במדינה זו וכן בשאר המדינות", שלכל אחד "יש להם מספר רשום בממשלה", וצריך לזהות את עצמו ע"י מספר זה כדי לקבל הענקה או טיפול רפואי או אפילו להכניס כסף לבנק.

וכל זה בנוסף לסברת הר"א מווארדון (הובא במרדכי יבמות אות צב) שלפי דעתו כשאומרת הגמ' (יבמות קכא.) לפי שיטת חכמים במי שנפל לתוך מים שאין להם סוף שאשתו אסורה, אין הכוונה שהיא אסורה לעולם שא"כ היה לגמ' לכתוב שהיא אסורה

לעולם, אלא שכוונת הגמ' שהיא אסורה רק עד שנאבד זכרו. ותקופת זמן הזה של נאבד זכרו הוא מח' הפוסקים דיש אומרים שהוא שנה אחת, או שתי שנים, או ארבע שנים (ע"ש במאורע בדורם שהובא במרדכי). ונראה למעשה שהרבה מניחים ששנה אחת מספיק לזה (עיין בשו"ת יביע אומר ח"ז אה"ע סי' טז אות ו, ובשו"ת גנת ורדים אה"ע כלל ג, סי' ז), ובפרט בזמן הזה כשיש תקשורת מיידית ברוב העולם. אבל בכל זאת כבר מקובל דאין סומכים על שיטת הר"א מווארדון לבד (עיין בשו"ת ב"י דין מים שאין להם סוף סי' א) אלא מביאים את שיטתו כסניף כשיש עוד סיבות להיתר (עיין באגרות משה הנ"ל [אות ג], מנחת יצחק ח"א סי' צג, ויביע אומר ח"ט אה"ע סי' יח סע' ה).

וע"פ דיון זה סמך הגאון הרב עובדי' יוסף זצ"ל על תרי רובי בנידון ידידיה לענין הבעל שהיה נמצא במשרדו במגדל הצפוני למעלה מקומה 92, וביאר שע"פ רוב נהרג הבעל ע"י כבשן האש ובפרט בקומות העליונות שהיה המון דלק שבערה שם, ועוד רוב שצוות הצלה היו מחפשים שרידים וניצולים מתוך החורבה, והיו מוצאים אותו בחיים אם באמת לא מת. וכתב שיש להקל בתרי רובי אפי' בזה אחר זה וכסברת הג' רב אליהו קלאצקין הנ"ל ושאינו המקרה של צורבא מרבנן משום דלא פלוג רבנן בין צורבא מרבנן לאיניש דעלמא כנ"ל.

אבל כתב הגאון הרב עובדי' יוסף שכל זה היא ליתר שאת בנידון ידידיה לפי מה שפוסקים כתלמוד בבלי שאין חוששין למעשה נסים, וא"כ מכיון שידענו שהאשה דברה עם בעלה כשהיה במשרדו בקומות העליונות של מגדל הצפוני לאחר שעת התנגשות המטוס בבנין ושלא היה שום אפשרות של המלטה, בודאי שזה היה דומה למקרה של נפל לכבשן האש וסברא זו בלבד היה מספיק להתיר את האשה. אלא שחידש הגר"ע יוסף שאפילו אם לא היה מצב דומה לנפל לכבשן האש דנחשב כודאי, עדיין היה מקום להקל ע"פ הסברא של תרי רובי, ואפילו בתרי רובי שהם באו זה אחר זה.

וכן כתב הגר"ע יוסף זצ"ל להתיר על ידי ספק ספיקא לגבי העובדים בקומות העליונות שלא היה להם מנוס, דספק שמתו בכבשן האש, ואם לא מתו בכבשן האש, ספק שמתו בנפילה. ונראה שגם סברא זו היה ליתר שאת, שבאמת אם לא מתו ע"י כבשן האש בודאי שמתו או ע"י נפילה או ע"י מפולת כנ"ל.

והוסיף הגר"ע יוסף דביותר יש להתיר ע"י ספק ספיקא ע"פ שיטת הרמב"ם דספק דאורייתא לחומרא הוי רק מדרבנן, ובכל אופן דהוי רק חשש איסור דרבנן יש יותר מקום להקל בענינים אלו. וכעין זה כתב הרה"ג הרב גדלי' דוב שווארץ בתשובתו הנ"ל (אות ג) לסמוך בכל הנידונים על תשובת הנו"ב (מהדו"ת אה"ע סי' מז) שאם איש נעדר והיה ידוע שהיה דר בשלום עם אשתו בלי קטטות (עיין יבמות קטז. דאל"כ לא אמרינן דאשה דייקא ומינסבה וכן לחשוש שתעיד אשתו בדדמי) אמרינן איתרע חזקת חיים שלו, ועל פי זה כתב הרב שווארץ זצ"ל שבכל המקרים של עיגון שהגיעו אלינו היו רק בגדר איסורא דרבנן מפני שביררנו שכל הנשים חיו בשלום עם בעליהם.

ועוד היה נידון שלישי במגדל הצפוני בנוגע לאיש שהיה עובד בחברה של קענט"ר פיצג'רלד למעלה מקומה 100 (כמו בשני הבעלים הראשונים), אלא שלא היה מי

שדבר איתו אחרי ההתנגשות בבנין. אבל היה ידוע ממה שכתב הבעל ע"י האימיל שלו במשרד (שבימים ההם רק כתבו מן העבודה מכתבים ע"י האימיל כשהיו נמצאים ממש במשרד) שהיה במשרד כמה דקות קודם לכן. ודנו כמה פוסקים אם יש לומר בכעין זה דסומכין על חזקה מעיקרא שהיה בתוך המשרד, או אם אמרינן דזה הויה כמו חזקה העשוי להשתנות שכמה פעמים אנשים עוזבים את מקומותיהם בתוך היום כדי לפגוש עם מישהו או לקנות משהו במכולת וכדומה. אבל עכ"פ גם היה הוכחה במקרה הזה ע"י מציאת הגוף של הבעל, שמצאו כמעט כל גוף העליון שלו, כולל הראש והגולגולת. והוכיחו המומחים ע"י בדיקת השיניים שהיו זהים עם מה שהיה מתואר בצילומי שיניים שלו שזה היה הבעל הנעדר, שבודאי זה סימן שהוא נמצא בפחות מאחד משלשת אלפים ואולי אפילו בפחות מאחד ממיליון אנשים, ונחשב לסימן מובהק ביותר כנ"ל (אות ה) כדי להתיר את אשתו להינשא.

ומה שעדיין היה קיים הראש שלו לא היה לתועלת לענין הכרת פרצוף פניו דלא היה אפשר להכיר את פניו. ובענין זה פסק השו"ע ע"פ רוב הראשונים שא"א לזהות אדם על ידי הכרת פרצוף הפנים לאחר ג' ימים (עיין שו"ע אה"ע סי' יז סע' כו), אלא שלפי ר"ת יש מקום להקל אם אינו חבול בפניו אפילו לאחר ג' ימים (עיין שם סע' כח). ומ"מ בנידון זה אפילו אם היה רק יום אחד לאחר האסון הנורא לא היה אפשר להכיר פרצוף פנים שלו מפני הדלק והעשן והנפילה ממקום גבוה.

ודרך אגב, זה היה שאלה לאחר שנפל בנין דירה בשנת תשפ"א בעיר סורפסיי"ד במדינת פלארידא, ונמצאו כמה מן המתים בתוך המפולת רק לאחר ג' ימים. ונראה שסמכו הרבנים על שיטת ר"ת וגם על כעין מה שכתב הערוך השולחן (אה"ע סי' יז ס"ק קצא) דבמדינות הצפוניות בזמן החורף כשהוא קר מאד יש יותר מקום להקל שאין הפנים אובדים את צורתם אפילו לאחר ג' ימים, וכמו שמקילים ג"כ במת הנמצא בתוך הים שהגוף נשמר אפילו לאחר ג' ימים כדאיתא בשו"ע (שם סע' כו, ורק אם לא היה מכה דאם היה מכה אמרינן מיא מרזו מכה כדאיתא ביבמות קכא). ואע"פ שבמקום נפילת הבנין בפלארידא היה מקום חם ביותר, מ"מ חזינן שאם יש סברא שהפנים לא אבדו את צורתם מאיזו סיבה, או מפני שהיו במים או במקום קר, יש מקום להקל אפילו לאחר ג' ימים, וא"כ י"ל שאם לא אבדו הפנים את צורתם מטעם אחר וכגון שהגוף נשמר באיזה מקום בחלל הבנין, יש מקום להקל ג"כ אפילו לאחר ג' ימים לסמוך על הכרת פרצוף פנים, ובפרט לפי שיטת ר"ת דיש לסמוך על הכרת פרצוף פנים אפילו לאחר ג' ימים אם אינו חבול בפניו.

ומענין לענין, זכורני עוד מעשה בבעל שנעדר בצפון מדינת נוא יארק לפני כמה שנים ומצאו את הרכב שלו ובגדיו קרוב לנהר נייאגר"א פאל"ס, והיה ידוע שהיה בדכאון גדול, וחששו שקפץ לתוך מפל המים שם אבל לא מצאו את הגוף ולא היה שום עד שראה שנפל לתוך המים והיה קשה לסמוך על אומדנות בעלמא כדי להתיר את אשתו. אבל לאחר כמה חדשים מצאו את הגוף שלו שלם בחדר המתים השייך לעיר נייאגר"א פאל"ס והיו פניו ברורים כשמש, והיה אפשר ע"פ הנ"ל לסמוך על זה, שגם המים וגם הקרירות של חדר המתים שמרו על צורת הפנים שלו. אבל כאמור לאחר התמוטטות מגדלי התאומים זה לא היה שאלה בכלל שאפילו במקרה שמצאו גוף העליון של האדם בכגון זה, לא היה אפשר להכיר את הבעל ע"י צורת פניו.

ובנידון זה של הבעל השלישי במגדל הצפוני המומחים אמרו לנו שהם גם כן מצאו את הטבעת נישואין שלו אבל לא ראינו את זה ולא היה ברור לנו איך היה אפשר להיות בטוח לגמרי שזה היה הטבעת נישואין שלו. וגם יש שאלה אם אפשר לסמוך על סימני כלים שהרי פסק השו"ע (אה"ע סי' יז סע' כד) דחיישין לשאלה, אלא שהיה מקום לדון ע"פ הגמ' (יבמות קכ:) בענין כלים דלא מושלי אינשי כגון כיס וארנקי וטבעת אם יש לסמוך עליהם כסימן מובהק כמבואר מכמה פוסקים בפת"ש (אה"ע סי' יז ס"ק צה). אבל במקרה דידן לא היה צורך לכל זה דהיה אפשר לסמוך על צילומי השיניים כסימן מובהק לזהות את הבעל כנ"ל.

ואולם דנו הפוסקים בשאלה אם יש לסמוך על בדיקת שיניים וכן בדיקת ד.נ.א. על ידי אנשים מומחים שאינם שומרי תורה ומצוות או שאינם יהודים. בענין זה כתב לנו הגרז"נ גולדברג ז"ל (קול צבי הנ"ל אות ה, עמוד' 23-24 ו-28-29) שיש לסמוך על צירוף הכללים של אומן לא מרע אומנותיה שבודאי יפסידו פרנסתם אם ישקרו בענין החמור הזה, וכן על תשובת החת"ס (אה"ע סי' מג) שיש להתיר אשה ע"פ עדות הערכאות (אולם זה רק לגבי עדות על מציאות, ולא על השערות בעלמא, עיין בשו"ת אמרי יושר ח"ב סי' נג), ובפרט במילתא דעבידי לאגלויי. וכתב שיש למשרד הבריאות בנוא יארק דין ערכאות (כנראה מפני שהם אחראים לשלטונות).

ואע"פ שכתב הערוך השולחן (אה"ע סי' יז ס"ק פ) שהסברא שסומכים על ערכאות תלוי במדה מסוימת על מה שהמלך יהרוג את עובדי הערכאות אם ישקרו, והיום אין הורגים אותם אפילו אם ישקרו, מ"מ יש מקום לומר שבזכות פנים ברבים הוי ג"כ כעין הריגה (עיין שערי תשובה שער ג אות קלט). ובנוסף לכל זה, המומחים נתנו לנו ליכנס במשרד של מחלקת הבריאות לראות את התיקים ולעבור על כל הבדיקות שהם עשו. וכן שלחנו אחד מן הדיינים בבית דין דאמריקא, הרב יצחק צבי בעריש ראפפ שליט"א שהיה בקי באופן בדיקת ד.נ.א., לעבור בעצמו על התיקים.

ובתחלת הדיון, הבין הגרז"נ גולדברג זצ"ל שהבעל הראשון במגדל הצפוני דיבר עם אשתו בטלפון רק לפני התנגשות המטוס במגדל הצפוני. אבל עכ"פ הביא ראיה (עיין בקול צבי הנ"ל עמוד' 17-23) מסכין של שחיטה שנאבד (עיין יו"ד סי' יח סע' ב) ומקוה שנמדד שבדרך כלל יש לסמוך על חזקה דקמייתא אלא אם כן יש ריעותא. וחילק בין חזקה זו במקרה דידן לבין המקרה של ראוהו צלוב (עיין יבמות קכ). שדן בו הנו"ב (מהדו"ק אה"ע סי' מו) שחוששין שאולי לא מת אא"כ ראוהו אחרי כמה ימים שעדיין צלוב באותו מקום דאמרינן דהיינו האי דצלוב, אבל לא העמידו על חזקתו שמת אם הלכו הרואים ולא חזרו.

ובטעם החילוק הסביר הגרז"נ גולדברג דשאני המקרה של ראוהו צלוב מכמה טעמים – אחד, שבראוהו צלוב האיש אינו תלוי בצוארו אלא בידיו ורגליו ויש כמה זמן עד שימות ובינתים חיישין אולי מישוהו יתיר אותו, ושני, שאדם כזה ישתמש בכל מיני טצדקי להציל את נפשו, ולכן אין לדמות את זה למקרה דידן של פועל שנמצא במקום עבודתו שאם התחיל היום במשרדו החזקה היא שישאר שם אא"כ ידוע שהיה לו פגישה חוץ ממשרדו. ולמרות שבאמת הדיון הזה לא היה שייך במקרה של בעל הראשון (מפני שדיבר עם אשתו על הטלפון ממשרדו אחר שעת ההתנגשות), ואפילו בבעל השלישי שהיה שייך לדון בזה, סמכנו על צילומי השיניים כנ"ל, מ"מ היה עוד

תיק שטיפל בו ביה"ד מליקוואוד שחקרו בענין זה בתיק שהיה להם כנ"ל (עיין בקובץ ישורון כרך יא, עמוד' תרכז-תרצה). ובסוף גם הם סמכו במדה גדולה על מה שזיהו את הבעל ג"כ ע"י בדיקת ד.ג.א. (עיין בתשובה מאת הגאון הרב אליהו לוי בקובץ ישורון כרך יב, עמוד' תצו-תקה, ובמה שנתבאר לעיל [אות ה] בשמו) ועוד על טביעת עינא דקלא שהכירו קולו של הבעל במשרדו ע"י טייפ גם לאחר שעת ההתנגשות.

ח. רוב התלוי במעשה

ורק היה נידון אחד במגדל הצפוני שלא מצינו פתרון מיד שאף אחד לא דיבר עם הבעל ולא שמע ממנו לא בפה ולא בכתב לפני התמוטטות המגדלים. ובמקרה כזה לכאורה לא היה אפילו רוב לסמוך עליו דמי יימר שהגיע בכלל למגדלי התאומים בבוקר הזה כדי לומר עליו שרוב הנמצאים במקום למיתה. אלא שדנו הפוסקים בענין רוב התלוי במעשה (עיין בדברי הגאון הרב מרדכי וויליג שליט"א בקובץ קול צבי הנ"ל [אות ה], עמוד 11 בענין זה), דע"פ פשוטו ילפינן מהסוגיא בבכורות (כ). דלא אזלינן בתר רוב כזה.

והשאלה אם עכ"פ יש לסמוך על רוב התלוי במעשה כשיש רוב גדול מאד, ולמשל אם יש אדם שידוע ע"י מעשיו שהולך תמיד לאיזה מקום בשעה מסוימת ביום, ונהרסו כל היקום במקום הזה באותה שעה, אם יש להניח שהגיע לשם ונהרג ביחד עם כל הנמצאים במקום. והביא הג' הרב וויליג מספר עזרת נשים שנתחבר לאחר מלחמת עולם השניה (ח"א עזרה שישית, אות כב) ע"פ הפני יהושע (חולין ג: ד"ה בגמ' כולהו כרבינא) דבמיעוטא דמיעוטא יש לסמוך על רוב התלוי במעשה, ז"א שיש להניח שנעשה המעשה במקום שיש אומדנות גדולות מאד שאין לחשוש שלא נעשה המעשה הרגיל.

וכן יש להוסיף (בתוספת ביאור קצת) סברא נוספת שהובא בספר עזרת הנשים הנ"ל (אות כ) שבגמ' מדובר על השאלה אם יש לסמוך על רוב בנוגע לעז בת שנתה שרוב בהמות מתעברות ויולדות מתוך שנתן כדי לפטור את בנה הנולד אח"כ מן הבכורה. ושם אמר רבינא דאין סומכין על רוב התלוי במעשה (כדפירש רש"י שם דשם לא עלה עליה זכר בשנה ראשונה) מפני שהמיעוט שלא ילדה אינו תלוי במעשה. אבל במקום שגם הרוב וגם המיעוט תלויים במעשה, כתב הרשב"א (חולין יב. ד"ה ומיהו) שאכן יש לסמוך על רוב התלוי במעשה. וכן בנידון דידן מכיון שהיה ידוע שבעל הלך מביתו בבוקר גם המיעוט שלא הלך למקום עבודתו תלוי במעשה שהלך למקום אחר, וא"כ יש מקום ע"פ זה לסמוך על הרוב שהלך למקום עבודתו כיום יום.

ובנידון זה היו באמת אומדנות חזקות מאד לסמוך על רוב התלוי במעשה להציל את אשת הבעל מכבלי העיגון ושלא היה מקום לחשוש שהבעל לא היה במשרדו. קודם כל, התברר שהבעל היה איש מסודר מאד שהלך כל יום לאותו מקום בשביל עבודתו, וגם ב-9-11 אמר לאשתו שהוא הולך לעבודתו כרגיל (כמו שתיאר הרב וויליג במכתביו הנ"ל). ועוד קבלנו רשומות מדויקות ממשרד התחבורה בעיר נוא יארק (ה"מ.ט.א.) לגבי כרטיס נסיעת רכבת של הבעל (שקנה הבעל בכרטיס אשראי שלו

ולכן היה לנו רשומה עם המספר הפרטי של הכרטיס) שהשתמש בו כדי ליכנס בכל יום לשער המסתובב אצל רכבת התחתית (סאבוו"י) ברחוב ארבעים ושנים בנוא יארק (מה שקוראים טיימ"ס סקווע"ר) כדי להגיע לעבודתו. ועל פי הרשומות האלו ביררנו מתי הבעל העביר את הכרטיס נסיעה שלו בכל יום כדי להיכנס למקום הרכבת התחתית וגם קבלנו רשומות מהארגון פאר"ט אוטאראט"י (שהיה ממונה על מגדלי התאומים) מתי בכל יום נכנס האיש הזה ע"י הכרטיס עבודה שלו לקומה הראשונה של המגדל הצפוני בדרך הליכתו לחדר המעלית כדי להגיע למשרדו בקומה 96.

ובכל יום של חדש אוגוסט היו רשומות שהראו שמשך זמן הנסיעה מזמן שהגיע הבעל למקום רכבת התחתית ברחוב ארבעים ושנים בנוא יארק לזמן הגעתו לקומה הראשונה של מגדל הצפוני היה בערך רבע שעה, ומ"מ לא יותר מעשרים דקות. אולם בנוגע ליום של 9-11 היה לנו רק את הרשומה מתי הגיע הבעל הנ"ל לשער המסתובב אצל רכבת התחתית ברחוב ארבעים ושנים אבל לא את הרשומה מתי הגיע למגדלי התאומים מפני שכל הרשומות שהיו גנוזות במקום המגדלים נהרסו ונאבדו ביחד עם המתוטטות המגדלים, ועדיין לא עשו גיבוי (בע"ק-א"פ) לרשומות אלו לחודש ספטמבר. אבל מפני שבחודש אוגוסט כבר עשו גיבוי לרשומות של כרטיסי העבודה שהשתמשו בהם הפועלים כדי ליכנס למגדלי התאומים בכל יום, היה אפשר לנו לחשב ע"פ הרשומה שהיה לנו שהראה מתי הגיע הבעל ביום של האסון לרכבת התחתית ברחוב ארבעים ושנים את הזמן הכי מאוחר שהיה הבעל מגיע לקומה הראשונה של מגדל הצפוני. ולפי חשבון המתמטיקה הזמן הכי מאוחר שהגיע הבעל למשרדו לאחר נסיעה במעליות למשרדו (שידענו ע"פ עדויות כמה זמן היה נסיעה זו) היה שלש דקות לפני התנגשות המטוס בבנין הצפוני רח"ל.

והביא הרב שווארץ זצ"ל בתשובתו את פסקו של הרב יהושע מנחם אהרנברג זצ"ל (משנת תש"י) בשו"ת דבר יהושע (ח"ג אה"ע סי' יג) בענין איש שהיה הולך מעבודתו לתחנה המרכזית בדרך לרמת יצחק וכל מקום התחנה נהרס ויותר ממאה אנשים נהרגו ולא היה אפשר לזהות את הרבה מן המתים מפני שגופם נשרפו כליל או נתפוצצו לחתיכות (וכמובן זה היה הרבה שנים קודם לזיהוי ע"י ד.ג.א.). וכתב הרב אהרנברג בתשובתו שיש לסמוך על רוב כזה (ביחד עם טעמים נוספים) כדי להתיר את אשתו שמפני שידוע שהבעל היה הולך לתחנה ולכן יש להניח שכאשר אמר כן עשה.

וכן פסק הגאון הרב יצחק אייזיק הרצוג זצ"ל (שו"ת היכל יצחק ח"ב סי' ב סע' יט) בתשובה דומה לזה שיש לסמוך על רוב התלוי במעשה כדי להתיר אשה במקרה שאדם הלך לעבודה בכל שבוע ביום ו' והיה ידוע שהיה צריך לעבור על איזה גשר והגשר נשבר לרסיסים וכל האנשים שהיו בגשר נטבעו בים. ופסק הרב הרצוג ז"ל, בנוסף לטעמים אחרים, שיש לסמוך על הרוב שהיה הבעל שם על הגשר.

וע"פ כל זה היה מקום לסמוך גם על שיטת התרומת הדשן בפסקיו הנ"ל (אות ז) שיש לסמוך על אומדנות המוכיחות, ולא רק על עדויות, כדי להתיר אשה לעלמא. ובנידון זה היה עוד מקום גדול להתיר את אשת הבעל הזה מפני שבנוסף למה שקבענו ע"פ אומדנות המוכיחות לגבי רוב התלוי במעשה שהגיע למשרדו בקומה 96 במגדל הצפוני לפני ההתנגשות המטוס בבנין, הצליחו המומחים לאחר כמה חדשים לזהות אותו ע"י ד.ג.א. בחלקים קטנים שנמצאו מגופו רח"ל. ובודאי היה כאן בנוסף לזיהוי

ע"י הד.נ.א. עוד "רגלים לדבר וצדדים נוספים" להתיר את אשתו ע"פ רוב התלוי במעשה והאומדנות המוכיחות בנידון הזה, וכהוראת הרב וואזנר זצ"ל הנ"ל (אות ה).

ט. הבעלים הנעדרים (ואשה אחת) במגדל הדרומי

אבל כל זה היה רק לענין המגדל הצפוני שהיה ברור שכל מי שהיה נמצא למעלה ממקום ההתנגשות לא נמלט והיה כעדות שנפל לתוך כבשן האש עמוק שאי אפשר לעלות ממנו. מאידך גיסא, ההתנגשות של המטוס השני במגדל הדרומי, שאירעה בערך בשעת 9:02 בבוקר וגרמה לנפילת הבנין בשעת 9:59 בבוקר, היה בדרך אלכסון בקומה ה-78 (אצל המעלית האקספרס בבנין) ואח"כ היה עדיין גרם מדרגות אחד שנשאר בשימוש. ואע"פ שהיה הגרם מדרגות מלא עשן, ביררנו שלפחות שמונה בני אדם הצליחו לרדת במדרגות ממקומות שלמעלה מקומת 78 אחרי שעת ההתנגשות.

ולכן אפילו אם היה ידוע שמישהו היה בבנין למעלה ממקום התנגשות המטוס, לא היה זה בגדר נפל לכבשן האש או מים שיש להם סוף אלא היה בגדר מים שאין להם סוף מפני שעדיין היה אפשר לכמה אנשים להימלט. וברור שאם מישהו היה שם ולא נשמע ממנו אח"כ איתרע חזקת חיים שלו וכמו שכתב הרב שווארץ כנ"ל (אות ז), אבל על כל פנים לא היה אפשר לסמוך על הרוב בלבד כדי להתיר את אשתו.

אולם כתב בס' גשר החיים (ח"א פרק י"ט, הערה ד) שיש לסמוך על רוב בלבד להתיר איש לישא אשה אחרת לאחר שאשתו נעדרה במצב של מים שאין להם סוף מפני שאצל איש לא מדובר באיסור אשת איש אלא בחרם דרבינו תם ולא גזרו במקום שיש רוב שאשתו מתה.

והיה באמת נידון אחד שאיש פנה אלינו ובקש פסק מביה"ד בנוגע לאשתו שנעדרה. והנה אשה הזאת עבדה בקומה 86 של הבנין הדרומי במשרד מסים של עיר נוא יארק. ונתגלה שהיה איש אחד באותו משרד שהיה ג"כ בין הנעדרים ולא היה שום רשומה או עדות שהוא היה במשרד ביום ההוא והיה נראה בתחלה שגם במקרה כזה היה צורך לסמוך עכ"פ במקצת ע"י אומדנות ורוב התלוי במעשה (כדלעיל אות ח) שהגיע למשרדו. אבל כשקבלנו עדות לגבי האשה הנעדרת, התברר שאמו של האשה הנ"ל דברה עם בתה אחרי ההתנגשות במגדל הצפוני וקודם להתנגשות במגדל הדרומי, שאחרי ששמעה האמא ברדיו את מה שקרה במגדל הצפוני התקשרה עם בתה לשאול על שלומה. והבת אמרה לאמה בין השאר שהיא יושבת במשרדה במגדל הדרומי אצל האיש הזה. ולכן בסוף הועילה דברי האם לא רק לגבי בתה הנעדרת אלא גם כן לגבי האיש הנעדר הזה שעכ"פ קבענו ע"י שיחה זו שהוא היה בבנין מיד לפני התנגשות המטוס במגדל הדרומי.

ומכיון שהתברר שהאשה הנ"ל היתה במשרד שרוב הנמצאים שם מתו, היה אפשר לבית דיננו על פי דברי הגשר החיים הנ"ל להתיר את בעלה להינשא. אבל עדיין לא היה אפשר לסמוך על רוב גרידא להתיר את אשתו של האיש שעבד אצלה אע"פ שידענו על ידי עדות של האמא של האשה הנעדרת שהאיש הזה היה נמצא שם.

מכל מקום בנוסף לזה, צוות הצלה שחיפשו במקום נפילת המגדלים, מצאו מכנסיים עם חלקי גוף מרוסקים בתוכם ומצאו בהם את הארנקי וכרטיס נסיעה של האיש הזה וכן כרטיסי אשראי שלו ביחד עם מפתחות הבית שלו. המכנסיים היו באותו צבע של המכנסיים שהיו עליו בבוקר של 9-11 אבל כמובן זה נחשב על פי הלכה לסימן גרוע. וכן כתב הגרז"נ גולדברג בענין זה (קובץ קול צבי הנ"ל, אות ה) שלהרבה אנשים יש מכנסיים כמותם באותו צבע וגודל. אבל לגבי סימני כלים דנו הפוסקים בשאלה שהבאנו לעיל אם אמרינן דחיישינן לשאלה או אי אמרינן דלא חיישינן לשאלה לגבי דברים דלא מושלי אינשי (עיין יבמות קכ:) כגון כרטיסי נסיעה וארנקי ומפתחות הבית. ובערוך השולחן (אה"ע סי' יז סעי' קפב -קפז) סיכם כל השיטות בענין זה.

בנידון דידן, הרב גדל' דוב שווארץ ז"ל פסק שיש לתפוס כשיטת הבית שמואל (סי' יז ס"ק סט) שיש לסמוך על כלים דלא מושלי אינשי כסימן מובהק ובפרט כשיש כמה כלים כאלה במקום אחד, וכן הסכים עמו הגרז"נ גולדברג (קובץ קול צבי הנ"ל, עמ' 27). ואע"פ שלא הצליחו לזהות את חלקי הגוף בתוך המכנסים ע"י ד.נ.א. היה ברור שהמכנסיים וחלקי הגוף היו שייכים לו ע"פ הסימנים הנ"ל.

והיה עוד מקרה של איש שעבד במגדל הדרומי במשרד עורכי דין שהיה למעלה ממקום ההתנגשות ולפי הרשומה של החברה שלו, הוא היה האיש שהציל לרוב בני המשרד שלו במשך זמן רבע שעה בין שעת התנגשות המטוס בבנין הצפוני לבין שעת ההתנגשות המטוס השני בבנין הדרומי אח"כ, ולא רצה לצאת מן הבנין עד שיציל את כל העובדים במשרדו. ומפני שהיו מקצת עובדים שלא רצו לעזוב, הוא נשאר ורח"ל נפגע עמהם. והיה ברור מכל העדויות של העובדים שם שהוא היה במקום המסוכן הזה, וגם זיהו את חלקי גוף שלו ע"י ד.נ.א. ואע"פ שבמקרה הזה, היה ההתאמה ע"י דוגמא ד.נ.א. מהוריו לבדו, סמכנו על זה להתיר את אשתו בצירוף מה שהעידו עליו שנשאר לפניו עד זמן ההתנגשות וע"כ ע"פ רוב מת ע"י ההתנגשות ונפילת הבנין. וכן בעצם היה מקום לסמוך לבד על ד.נ.א. מפני שעפ"י הסטטיסטיקה אפילו ד.נ.א. מהוריו וצאצאיו של הנעדר מהוה סימן מובהק כדכתב הרב סנדרוביץ הנ"ל (אות ה).

והיו עוד שני תיקים עם הרבה ראיות להתיר. בנידון אחד הבעל היה נוסע במטוס הראשון שהתנגש בבנין הצפוני. והיה ברור שהיו כאן תרי רובי שאם היה בתוך המטוס בודאי היה קרוב לודאי שמת מיד בשעת התנגשות המטוס במגדל ועוד רוב שני שנשרף רח"ל מכל הדלק שפצץ במטוס מיד לאחר ההתנגשות, וכן כתב הרב גדל' דוב שווארץ בתשובתו הנ"ל (אות ג). והוסיף הגרז"נ גולדברג במכתביו (בקובץ קול צבי הנ"ל ([אות ה] עמוד 28) שהיה עוד רוב שלישי שמת הבעל ע"י נפילה ממקום גבוה. אבל כמובן שהיתר זה היה יותר מרווח מטעם של תרי או תלתא רובי (כמו שהעיר הרב גולדברג בעצמו שם), שביותר היה לדמות את נידון זה לנפל לכבשן האש עמוק דאמרינן שבודאי מת. אלא שעדיין היה עלינו לאשר שאכן הבעל היה על המטוס. ועל כן התקשרנו עם חברת התעופה שאישרו בכתב שהוא עלה למטוס ולא ירד ממנו והם אישרו את זה ע"י רשימות שלהם שלקחו את כרטיס העליה למטוס שלו לפני שעלה על המטוס.

וכן היה עוד בעל אחד שעבד כחבר בכוחות החירום שבעיר נוא יארק והיה עובד למטה בקומה הראשונה של המגדל הדרומי בשעת מפולת הבנין. וזיהו אותו ע"י זיהוי טביעת אצבעות שנחשב לסימן מובהק, ועוד זיהו כמה חלקי גופו ע"י ד.נ.א, ועוד מצאו את כרטיס נסיעה שלו אצל גופו.

י. הנידון האחרון

ואחרי ככלות הכל נשאר רק נידון אחד שלא פתרנו אותו עד ג' שנים. וזה היה בנוגע לבעל שעבד בבנין הדרומי למעלה ממקום ההתנגשות. היו עדים שראו אותו בבנין, ואפילו ראו אותו בפרוודור אצל המעליות האקספרס בקומה 78 רק כמה דקות לפני שעת התנגשות המטוס השני במגדל הדרומי. ואשה אחת שעבדה אתו העידה שכאשר היא הלכה לתוך המעלית האקספרס שתי דקות לפני שהמטוס השני התנגש במגדל הדרומי ראתה שהוא היה מדבר עם שוטר בבנין שאמר לו להישאר בתוך הבנין מפני שיהיה יותר מסוכן לדעתו ללכת לחוץ. ונראה שהקשיב האיש לדבריו של השוטר מפני שלא הלך לתוך המעלית עם האחרים (ונראה ע"פ העדויות שזו היתה המעלית האחרונה שירדה במגדל). אבל בכל זאת לא היה שום זיהוי ע"י גופו או כליו, והיה נמצא במקום שהיה אפשרות רחוקה לרדת ע"י גרם מדרגות כנ"ל (אות ט).

ועלה על דעתי לומר שהיה כאן תרי רובי, רוב אחד שמת הבעל ע"י התנגשות המטוס בבנין, דהנה רובא דרובא של הנמצאים בבנין הדרומי שהיו למעלה ממקום ההתנגשות בקומת 78 (וכ"ש באותה קומה) לא חיו, וגם היה רוב שני שאם היה נשאר בחיים לאחר התנגשות המטוס בבנין והצליח לרדת במדרגות, הרי כל אחד שירד במדרגות שהיו מלאות עשן נשלח לתחנת טריאז' ומשם לבית חולים, ולא נמצא רשומה שבעל הזה נשלח לבית חולים (עיין מזה במאמרו באנגלית של הרב הרב חיים ג'קטר שליט"א בעניננו בירחון קול תורה).

וגם הרב שווארץ זצ"ל היה מוכן להתיר את אשתו ע"פ האומדנות החזקות האלה בהסכמת הרב זלמן נחמי' ז"ל. בכל זאת, חשש הגרז"נ זצ"ל להסכים בהיתר אשתו בלי הסכמת עוד אחד מזקני הפוסקים. ולאחר ג' שנים מיום 9-11 כתב הגאון רב נטע צבי גרינבלט זצ"ל הסכמתו להתיר את האשה בצירוף טעם דכבר נאבד זכרו (עיין בדבריו הנ"ל [אות ז]). ועוד חידש הרב נטע ז"ל בתשובתו שכל החיפוש שעשו באזור סביב למקום הבנינים גרם לאזור הזה להיות כעין חומה, ונראה מלשונו שסבר שמה שאדם היה בבנין ולא נמצא שם בחיים אח"כ היה כעין מים שיש להם סוף (וז"ל "דעדיפה ממשאל"ס דהמציאות בדין דומה כאילו היתה חומה בצורה מסביב לבנינים שנחרבו, וחיפשו בכל השטח שלפנים מן החומה ולא מצאוהו דבודאי הוא מן הנשרפים"), ודומה קצת לדבריו של הגר"ע יוסף ז"ל בענין זה (אות ז).

יא. ענינים צדדיים**(א) – עניני אבלות**

במקרה של הבעל במגדל הדרומי שהיה עורך דין (עיין אות ט), אשתו היתה בהריון בזמן התמוטטות המגדלים עם הבן היחידי שלהם. ומכיון שהיתה בהריון פעם אחת מקודם והפילה, בני משפחתה דאגו שהיא עלולה להפיל בפעם הזאת ג"כ מפני כל הצער והמתיחות. וע"פ זה רב המשפחה שלהם פנה אלינו בתחילת חקירתנו ואמר שלפי דעתו יהיה טוב בשבילה אם היא יכולה להתאבל על בעלה מיד. אבל למעשה עדיין לא החלטנו ע"פ קבלת העדות ובירור הענין שמותרת לה להינשא. וידוע מה שפסק הש"ך (יו"ד סי' שעה ס"ק ז) שאין לאשה להתחיל אבילות על בעלה במקרה של מים שאין להם סוף וכדומה אם עדיין לא פסק הב"ד שמותרת לה להינשא.

אבל למעשה כתב הכתב סופר (יו"ד סי' קפז) שיש להקל לאשה להתחיל אבילות אם הדבר ידוע שיש ב"ד שמטפל בענין והכל יודעים את הדין שאסור לאשה להתחתן עד שיתירו אותה ביה"ד וכמו שהקיל הכנסת יחזקאל (הובא בפת"ש יו"ד סי' שעה ס"ק ג) לענין אמירת קדיש כשידוע שב"ד כבר מטפל בענין היתר העגונה. והרב מרדכי וויליג שליט"א חידש שמפני שהלכה כדברי המיקל באבל, זה מלמדנו שאם יהיה קולא לנהוג האבלות ולא לחכות עוד זמן, יש מקום לפסוק כדעה זו. וכן הורינו לרב המשפחה שיש לו לסמוך על שיטת הכתב סופר הנ"ל (וכן עיין בסוף דברי פת"ש הנ"ל) להתיר לאשה ומשפחתה להתחיל את האבלות אפילו קודם הוצאת הפסק מבית הדין להתירה להינשא. וכן כתב בס' גשר החיים (ח"א פרק יט:ו, סע' ב) דיש להקל לאשה להתחיל האבלות בכעין זה. ומ"מ חכינו עד שהכריזו הרשויות שהתיאשו מלמצוא עוד גופים או רובם של גופים, שמאז היה דין של התיאשו מלקוברו שרק לאחר זמן זה יש להתחיל לנהוג אבילות (עיין ביו"ד סי' שעה סע' ה-ז).

(ב) – מעוברת חבירו ומינקת חבירו

ומפני שכמה מן הזוגות היו צעירים אין זה מפתיע שבארבע מן הנידונים נולדו להם הילד יחידי שלהם או מיד לפני 9-11, או אח"כ אחרי פטירת הבעל, ולכן כתבנו בתוך היתר ביה"ד לכל אשה במצב הזה שיש הלכה שצריכה האשה להמתין כ"ד חדשי הנקה משעת המיתה עד שתינשא (עיין שו"ע אה"ע סי' יג סע' יא, וברמ"א שם שלדעתו יש לחכות לכתחלה עוד חודש בשנה מעוברת). והוספנו שבשעת הצורך יש להן להתייעץ עם ביה"ד או עם המו"צ שלהן בענין זה (שיש כמה שיטות בפוסקים לגבי היתרים שונים). ועיין בדברי האגרות משה (אה"ע ח"ב סי' ט) בענין אם יש מקום להקל בזה"ז להקל לאחר י"ח חדשים.

(ג) - חליצה

ובשני מקרים לא נולדו לזוג ילדים בכלל, ונשאר אח לבעל הנפטר. ועל כן סידרנו חליצה לכל אחת משתי הנשים האלו (ולאחר ט' שנים זכיתי להגיד דברי תורה בשבח החתן בסעודת שבע ברכות של אחד מהחולצים שהיה בחור צעיר בשעת החליצה), וכמובן כתבנו שהאשה מותרת להינשא אבל אסורה לכהן מפני שחלוצה אסורה לכהן.

(ד) - קטלנית

ובאחד מן המקרים האשה כבר היתה אלמנה קודם נשואיה לבעלה, והיתה שאלה אם היא נחשבה לקטלנית שאסורה להינשא לבעל שלישי (ע"פ שו"ע אה"ע סי' ט סע' א). אבל כתבנו להקל מכמה טעמים – (א) כתב הרמ"א (אה"ע סי' ט סע' א) להקל במקרה של הרוג, ע"פ מ"ד דמעין גורם (עין בית שמואל שם ס"ק ה), (ב) הבעל הזה כבר היה הבעל השלישי מפני שקבלה גט מבעלה השני, וי"א שאם שני הבעלים שמתו לא היו בזה אחר זה, אין לחשוש לקטלנית (עין ערוך השולחן אה"ע סי' ט סע' ו), (ג) האשה כבר חיתה עם בעלה האחרון כמה שנים וי"א שאין דין קטלנית במקרה שחי הבעל כמה שנים לאחר שנשאת לו (ע"פ ערוך השולחן הנ"ל סע' ד). וכן צירף הרב שווארץ זצ"ל כסניף להיתר את שיטת הרמב"ם שאין איסור ממשי בקטלנית כמש"כ הבית שמואל (שם ס"ק ב), "להרמב"ם אין איסור כלל [של קטלנית] אלא הוא על צד הניחוש והפחד שיש ברוב השעות שינזקו בהם הגופים החלשים".

(ה) – טומאת כהנים

והיה עוד שאלה אם מותר לכהנים ללכת במקום שעמד שם מגדלי התאומים שאולי לא מצאו את כל חלקי הגוף של ההרוגים (ונוסף למה שהמחבר ורמ"א [יו"ד ס' שעב סע' ב] החמירו גם בטומאת אוהל דעכו"ם, הרבה מן ההרוגים היו יהודים שבודאי מטמאים באהל). ורב גדלי' דוב שווארץ פסק אחרי דרישה וחקירה עם השלטונות שבודאי לא היו עוד בחלקי גוף הנשארים במקום נפילת המגדלים (מה שקראו "גראונ"ד זירא"ו) שיעור שיטמא באוהל (כגון רובע הקב עצמות מן המת מרוב הבנין או מרוב המנין, עיין מס' אהלות ב:א), וגם לא היה מקום לחשוש לטומאת מגע ע"י עצם כשעורה (עיין מס' אהלות ב:ג) מפני שניקו הרשויות את המקום בנקיון גמור וחמור.

אבל כשנגלה לנו שרצו הרשויות לבנות מוזיאון במקום האסון (בתוך בניני המסחר חדשים) לזכר קרבנות האסון, ושרצו לגנוז שם כל חלקי הגוף של המתים שכבר נמצאו ולא נקברו, דיברתי עם אחד מן המפקחים על הפרוייקט הזה להדגיש איך שיש הרבה יהודים כהנים שעובדים באזור, ואם יגנוזו בבנינים החדשים חלקי גוף מן ההרוגים הרי כמעט בטוח שיהיו שם דברים המטמאים באוהל, והכהנים לא יוכלו לעבוד שם. והבטיחו לי שהמוזיאון יהיה בבנין נפרד מבניני המסחר החדשים, ושלא יהיו שום גגים

הבולטים (עיי'ן שו"ע יו"ד סי' שעא סע' ד) מבניני המסחר על מקום המוויאון. ובעזה"י כן עשו כאשר הבטיחו.

יב. סוף דבר

ואם יטעון הטוען ויאמר מה היה צורך לכל העבודה הזאת לפתור את המקרים של עגונה כשהיה ברור לכל העולם שהנעדרים כולם מתו, היה צורך גדול מאד לעשות את הכל ע"פ הלכה ולקדש שם שמים על ידי פתרון הבעיות של עגונה מתוך מסורת התורה. אפילו אם הנשים היו בטוחות שבעליהן מתו, הן ומשפחותיהן כולן הבינו שהדרך להתגבר על מצבים קשים כאלה היא רק על פי חוקי התורה ומשפטיו. וכבר ידוע לי שכמה מן הנשים שנישאו שוב לאחר התהליך הזה בבית הדין ראו את התהליך כרפואה נפשית. וזכורני איך כשעשו יום זכרון עשר שנים לאחר האסון, בא אלי אביה של אחת מן העגונות ואמר לי שהנחמה הכי גדולה להם היתה בידיעה שיש פתרון על פי דרכי התורה איך להתייחס לטרגדיה ולטפל במאורעות הקשים ביותר על פי רוח התורה.

ופן ישאלו למה לא היה אפשר לסמוך על תעודות הפטירה של העיר נוא יארק (כמו שהיה מוכן לעשות הבית דין מזרם הקנסרביטיבי), אספר מעשה שהיה, שדווחו בעתונים על איש אחד רוכל שעבד ברחוב אצל מגדלי התאומים ונעדר לאחר 9-11, והרשויות הוציאו תעודת פטירה עליו בלי התהליך של חקירת בית דין. ולאחר כמה חדשים מצאו אותו חי וקיים בתוך אחד מבתי החולים שבעיר. ועל זה וכיוצא בזה יש לומר "כמה גדולים דברי חכמים".

והנה לאחר מיתת נדב ואביהוא בני אהרן, כתוב בתורה (ויקרא י:ג) "וידם אהרן", וכתב רש"י שקבל אהרן הכהן שכר על שתיקתו. אבל לכאורה לא שתק אהרן שהרי כשאמר משה אח"כ (ויקרא י:יז): "מדוע לא אכלתם את החטאת במקום הקודש", אמר אהרן (ויקרא י:יט): "ותקראנה אתי כאלה ואכלתי חטאת היום הייטב בעיני ה'". אלא נראה שמה ששתק אהרן היה בענין שלא התלונן על גורלו, ועל זה קבל שכר על שתיקתו. אבל הבין אהרן שתפקידו היה להתייחס ע"פ תורתנו הקדושה לחיוביו במצבו, ולזה אמר למשה ש"אם שמעת בקדשי שעה אין לך להקל בקדשי דורות" (רש"י שם י:יט), והודה משה לדבריו. וכמו"כ למדנו מהמאורע של התמוטטות מגדלי התאומים איך להתייחס לאסון נורא כזה להסתכל באורייתא ולעשות כפי רצון ה'.

וכן למדנו הרבה מהאסון של הפיגוע במגדלי התאומים בענין השתמשות בבדיקות ד.נ.א. ובסברות של תרי רובי וכדומה כדי להתיר עגונות, וכן איך לפתור שאלות הקשורות לעניננו בתחומי אבלות, טומאת כהנים ועוד. ולכן כשרבני הארץ מתייחסים היום לאסון הנורא של ה7 באקטאבר רח"ל יש המשכיות במסורתנו הקדושה איך לפתור בעיות של עגונה והמסתעף. והעיקר הוא שיש לנו תהליך ע"פ התורה איך להתמודד בקדושה ובטהרה לזמנים הקשים ביותר מתוך ארבע אמות של הלכה ויראת שמים. ויה"ר שבדרך הזה נזכה במהרה בעזה"י לנחמת ציון וירושלים בביאת גו"צ בב"א.